

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

БОНДАРЕНКО С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного, господарського
та кримінального права
(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)

УДК 347.78

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОХОРОНИ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ**

У статті простежується шлях становлення та розвитку системи охорони авторського права та суміжних прав в Україні як складової частини системи охорони права інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, система охорони.

В статье прослеживается путь становления и развития системы охраны авторского права и смежных прав в Украине как неотъемлемой части системы охраны интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, система охраны.

The article traces the path of formation and development of the system of protection of copyright and related rights in Ukraine, as part of the system of intellectual property protection.

Key words: copyright, related rights, protection system.

Вступ. Охорона права інтелектуальної власності та охорона авторського права й суміжних прав як його складової частини в Україні завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних науковців. За наявності значної кількості глибоких теоретичних і практичних досліджень з питань, пов'язаних з авторським правом і суміжними правами, відсутні спроби провести узагальнений історико-правовий аналіз становлення та розвитку державної системи їх охорони. Разом з тим, на нашу думку, це могло б надати можливість виявити походження тих проблем, які на сучасному етапі розвитку доводиться вирішувати державі та ефективно їх подолати. Проте, лише в окремих академічних виданнях висвітлюються питання щодо становлення та розвитку системи охорони авторського права та суміжних прав в Україні як складової частини права інтелектуальної власності [1, с. 88-97; 2, с. 89-107].

Постановка завдання. Метою цієї статті є простежити основні елементи системи охорони авторського та суміжних прав в Україні й визначити, які завдання вирішувалися на кожному етапі її становлення та розвитку.

Після проголошення незалежності порядок охорони авторського права (суміжні права не охоронялися взагалі) потребував докорінної зміни, відповідно до принципів ринкової економіки та стратегії входження країни до світового економічного, політичного й соціокультурного простору. Такий стан справ вимагав від держави якнайшвидшого створення власних органів, відповідальних за формування та впровадження в життя державної полі-

тики в цій сфері, прийняття й введення в дію відповідних нормативно-правових актів, які б відповідали вимогам часу.

Результати дослідження. Одним з перших кроків молодого української держави, спрямованих на вирішення проблеми створення державних органів з питань авторського права, стало прийняття Указу Президента України від 6 лютого 1992 року № 75 «Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин». Одним із пунктів цього Указу передбачалося вирішення питання щодо створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав [3, с. 317].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 1992 року № 154 «Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав» Державне агентство України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України (ДААСП України) створювалося на базі Українського республіканського агентства з авторських прав (УРААП) [3, с. 329].

УРААП підпорядковувалося Всесоюзному агентству з авторських прав (ВААП), створеному в 1973 році як напівдержавна організація, що стала єдиним представником авторів з питань авторського права на території СРСР. Саме на цю організацію було покладено завдання забезпечення дотримання та захист прав вітчизняних та зарубіжних авторів. У квітні 1974 року ВААП стало членом Міжнародної конфедерації авторських та композиторських товариств (CISAC), найпотужнішої міжнародної неурядової організації в галузі авторського права, і, таким чином, здобуло міжнародне визнання як організація, що здійснює колективне управління правами авторів [4, с. 45, 58].

Відповідно до Положення про Державне агентство України з авторських і суміжних прав, затвердженого вищезазначеною постановою Кабінету Міністрів України, на ДААСП України покладалося впровадження в життя політики України в галузі авторського права, забезпечення прав і законних інтересів авторів творів науки, літератури й мистецтва, артистів-виконавців, творців звуко- і відеозаписів, організацій ефірного мовлення. Крім того, відповідно до покладених на нього завдань, ДААСП України здійснювало на основі угод з власниками авторських і суміжних прав управління їх правами в Україні та за її межами.

Таким чином, ДААСП України виконувало функції органу державної влади, відповідального за впровадження державної політики в галузі авторського і суміжних прав, і організації колективного управління майновими правами авторів.

Після прийняття Конституції України 1996 року, яка визначила основні засади здійснення державної влади, розпочався процес реформування державних органів, покликаний підвищити ефективність їх роботи в умовах розвитку ринкових відносин.

Згідно з Указом Президента України від 15 грудня 1999 року № 1573 «Про зміни в структурі центральних органів виконавчої влади», створилося Міністерство освіти і науки України. Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України (МОН України), затвердженого Указом Президента України від 7 червня 2000 року № 773/2000, МОН України стало головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2000 року № 601 у складі МОН України утворено Державний департамент інтелектуальної власності як урядовий орган державного управління, а постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 року № 997 затверджено Положення про Державний департамент інтелектуальної власності (ДДІВ України). МОН України та ДДІВ України стали правонаступниками ДААСП України в частині здійснення державної політики в галузі авторського і суміжних прав. Відповідні зміни дозволили інтегрувати в єдину систему два основних блоки охорони інтелектуальної власності – авторське і суміжні права та право інтелектуальної власності, що втратили свою самостійність.

Для реалізації функції щодо колективного управління майновими правами суб'єктів авторського і суміжних прав на базі ДААСП України, відповідно до Наказу МОН України

від 7 червня 2000 року № 177, було створено Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (ДП УААСП), яке стало правонаступником ДААСП України в частині здійснення колективного управління правами авторів [5, с. 35].

Важливим завданням, яке постало перед Україною, була підготовка сучасного законодавства про авторське і суміжні права, що ставало однією з незаперечних умов входження держави рівноправним партнером до світової спільноти, в якій оцінка та гарантована державою охорона результатів творчої праці є ознакою цивілізованості, солідності, надійності.

В 1961 році Верховна Рада Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) затвердила «Основи цивільного законодавства СРСР і радянських республік», розділ четвертий яких присвячений авторському праву. Відповідно до зазначених Основ, у 1963 році Верховна Рада УРСР прийняла Цивільний кодекс УРСР, четвертий розділ якого стосувався авторського права та складався із 44 статей (ст. 472-513), який діяв на момент проголошення незалежності й потребував кардинальних змін [6, с. 160].

Тому Верховною Радою України було прийнято 23 грудня 1993 року Закон України «Про авторське право і суміжні права», введений в дію з дня опублікування 23 лютого 1994 року. Закон створено з урахуванням сучасних міжнародних норм, які регулювали використання творів науки, літератури й мистецтва, виконань, фонограм, програм організацій мовлення. Він відіграв надзвичайно важливу роль у становленні національної системи охорони авторського і суміжних прав [3, с. 68]. 11 липня 2001 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якого Закон України «Про авторське право і суміжні права» було викладено в новій редакції.

На виконання вказаного Закону було прийнято ряд постанов Кабінету Міністрів України, які спрямовані на створення нормативно-правової бази його реалізації. Найбільш важливі з них – це постанова від 18 листопада 1994 року № 784 «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» та постанова від 18 липня 1995 року «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» № 1756 від 27 грудня 2001 року, «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (рояліті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» № 72 від 18 січня 2003 року, «Про затвердження розміру винагороди (рояліті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядку її виплати» № 71 від 18 січня 2003 року та ін [7].

До набуття чинності Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 року вказаний Закон був основним нормативно-правовим актом, яким регулювалися авторське і суміжні права. Прийняття Цивільного кодексу стало важливою подією для формування єдиної системи охорони права інтелектуальної власності України, а також авторського і суміжних прав як невід'ємної її частини. Дві глави 36 та 37 (статті 433-456) книги IV «Право інтелектуальної власності» визначають засади законодавчого регулювання авторським та суміжними правами.

Зазначимо, що рівень розвитку системи охорони інтелектуальної власності в державі визначається не лише прийняттям відповідних національних нормативно-правових актів, а й участю в міжнародних договорах з метою забезпечення високого рівня захисту прав своїх громадян за кордоном в умовах глобалізації економіки.

Враховуючи ці чинники, Україна як правонаступниця Радянського Союзу підтвердила участь у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 року та взяла на себе зобов'язання охороняти в Україні твори зарубіжних авторів, починаючи з травня 1973 року – з моменту приєднання СРСР до цієї Конвенції [8, с. 353].

Наступними стало приєднання України в травні 1995 року до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, яка набула чинності для України 25 жовтня цього ж року [8, с. 353].

Як член Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) 20 вересня 2001 року Україна приєдналася до Договору ВОІВ та Договору ВОІВ про виконання

та фонограми, які набули чинності для України відповідно 6 березня 2002 року та 20 травня 2002 року [9, с. 61, с. 85].

Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм набула чинності для України 18 лютого 2000 року [6, с. 353], а Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення набула чинності для України 12 червня 2002 року [9, с. 69].

Після приєднання до цих міжнародних договорів Україна стала учасницею всіх найважливіших міжнародних документів у сфері авторського і суміжних прав у рамках Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності ВОІВ.

Незважаючи на прийняття в першій половині 90-х років ХХ ст. основоположних нормативно-правових актів і входження до світової системи охорони авторського і суміжних прав, у цілому в Україні стан справ, пов'язаних з їх охороною, був не найкращий. За даними різноманітних міжнародних організацій, Україна наприкінці ХХ століття лідирувала в Європі за рівнем піратства [10, с. 37]. Можна заперечувати ці дані щодо абсолютного лідерства України за обсягами піратства, але відгуки вітчизняних авторів, виконавців, виробників фонограм свідчили, що воно сягає дуже високого рівня.

За цих умов наша держава здійснювала перші спроби врегулювати такі актуальні й болючі для України питання, як розповсюдження аудіовізуальних творів і примірників фонограм, для подолання «піратства» в цій галузі.

Так, 23 березня 2000 року було прийнято Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», що відкрив нові можливості для покращення контролю за виробництвом і розповсюдженням відповідної продукції. Законом запроваджено обов'язкове маркування спеціальними голографічними захисними елементами примірників аудіовізуальних творів та фонограм, що випускаються в обіг на території України, та ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок [7].

Для боротьби з піратством у сфері виробництва та розповсюдження оптичних носіїв інформації 17 січня 2002 року було прийнято Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування». Відповідно до цього Закону, в складі ДДІВ створювався підрозділ інспекторів з питань інтелектуальної власності [7].

Отже, можна констатувати, що наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст. було закладено основи нормативно-правового (національні закони, підзаконні акти та міжнародні договори, учасником яких є Україна) та організаційного (відповідні державні та недержавні інститути) забезпечення діяльності національної системи правової охорони авторського та суміжних прав, що створило простір для її поступового розвитку та вдосконалення.

Відповідно до Указу Президента України № 1085/2010 від 9 грудня 2010 року було створено Державну службу інтелектуальної власності України (ДСІВ України), до якої перейшли повноваження ДДІВ України. ДСІВ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, відповідно до Положення, затвердженого Указом Президента України № 436/2011 від 8 квітня 2011 року. Діяльність ДСІВ спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі України [7].

ДСІВ України має широкі повноваження в галузі авторського та суміжних прав, зокрема: узагальнює практику застосування законодавства та вносить пропозиції щодо його вдосконалення, здійснює реєстрацію авторського права та договорів, що стосуються прав автора на твір, веде облік організацій колективного управління та визначає уповноважені організації колективного управління, запроваджує заходи щодо розвитку системи збору та розподілу винагороди за використання об'єктів авторського та суміжних прав, через державних інспекторів інтелектуальної власності здійснює контроль за дотриманням законодавства.

У підпорядкуванні ДСІВ України знаходиться Державна організація «Українське агентство з авторського права та суміжних прав» створена на базі ДП УААСП. Це найпотужніша організація колективного управління в Україні, член CISAC [11].

На порядку денному перед Україною стоїть завдання вдосконалення законодавства з питань авторського та суміжних прав, що викликано потребами розвитку інформаційного суспільства.

Насамперед необхідно завершити роботу над законодавчим актом, який створить базу ефективної боротьби з «інтернет піратством» [7].

При тому також вдосконалення законодавства, що регулює діяльність організацій колективного управління, особливо з огляду на прийняття 26 лютого 2014 року Директиви Європейського Парламенту і Ради 2014/26/EU про колективне управління авторським і суміжними правами та мультитериторіальному ліцензуванню прав на музичні твори з метою онлайн-використання на внутрішньому ринку [12].

Важливим є також розгляд питання про приєднання України до Пекінського договору про аудіовізуальні виконання від 26 червня 2014 року.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, пропонується така періодизація системи охорони авторського права та суміжних прав в Україні.

Перший етап – становлення, 1991 – 1994 роки, що характеризується створенням організаційної структури – органів влади, які відповідали за впровадження державної політики та нормативно-правової бази в галузі авторського та суміжних прав.

Другий етап – 1995 – 2003 роки, зокрема, характеризується приєднанням України до основних міжнародних договорів у сфері авторського та суміжних прав, адміністрування яких здійснює ВОІВЮ, та приведенням національного законодавства до вимог міжнародного права; прийняттям нового Цивільного кодексу та нормативно-правових актів, які повинні були надати можливості ефективно боротися з «піратством»; створенням Державного департаменту інтелектуальної власності як єдиного органу державної влади, відповідального за впровадження державної політики у сфері інтелектуальної власності, включаючи промислову власність та авторське і суміжні права. Результатом змін стало інтегрування в єдину систему двох основних блоків охорони інтелектуальної власності – авторського і суміжних прав та права інтелектуальної власності.

Третій етап – 2004 – 2010 роки характеризується намаганням у межах чинного законодавства та діючих органів регулювання подолати негативні прояви у сфері інтелектуальної власності.

Четвертий етап розпочався в 2011 році й характеризується черговими реформами системи органів державної влади, відповідальних за впровадження державної політики, які могли б, відповідно до вимог часу, забезпечити вдосконалення законодавства та забезпечити його реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: За ред. Підпригори П.А. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004 – 670 с.
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.П. Орлюк, О.Д.Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007 – 696 с.
3. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. Наук. практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О.Д.Святоцького. – Т. 2: Авторське право і суміжні права / С.О.Довгий, В.С.Дроб'язко, В.О.Жаров та ін.; За ред. Г.І. Миронюка, В.С.Дроб'язка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. – 459 с.
4. Ананьева Екатерина Викторовна. Российское авторское общество 130 лет. – М.: «Интербук-бизнес», 2004. – 100 с.
5. Авторське право і суміжні права: навчальний посібник. С. В. Бондаренко – К: Ін-т ін-тел. власн. і права, 2008. – 260 с.

6. Бондаренко С.В. З історії авторського права і суміжних прав в Україні / С.В. Бондаренко // Матеріали виступлений десятої Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми охорони інтелектуальної власності» (г. Алушта, 11-15 вересня 2006 г.) – С. 157–166.

7. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України: [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sips.gov.ua>

8. Інтелектуальна власність. Словник-довідник. За заг. ред. Святоцького О.Д. – Т. 1: Авторське право і суміжні права / За ред. Святоцького О.Д. Дроб'язко В.С. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 355 с.

9. Інтелектуальна власність. Міжнародні договори України. Упоряд. В.О. Жаров, А.М. Горнісевич, М.О. Василенко. – К.: Державний департамент інтелектуальної власності. Державне підприємство «Український інститут промислової власності», 2007. – 404 с.

10. Проблеми інтелектуальної власності в Україні. // Національна безпека і оборона України. – К.: 2001. – № 10. – 68 с.

11. Офіційний сайт Державної організації «Українське агенство з авторського права та суміжних прав»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uacr.org>.

12. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.lexgidal.ru>.

ІЗАРОВА І. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 347.9

ПРАВОВА ПРИРОДА ГАРМОНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню правової природи гармонізації цивільного процесуального права як юридичної категорії, яка була запозичена правом із філософії та музики. Проаналізовано сутність та зміст цього явища, а також сучасні напрями гармонізації цивільного процесуального права в європейських країнах.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільне процесуальне право, гармонізація цивільного процесуального права.

Статья посвящена исследованию правовой природы гармонизации гражданского процессуального права как юридической категории, которая была заимствована правом из философии и музыки. Проанализированы сущность и содержание этого явления, а также современные направления гармонизации гражданского процессуального права в европейских странах.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданское процессуальное право, гармонизация гражданского процессуального права.

Article is devoted to legal nature of the harmonization of civil procedural law as a legal category, which was borrowed from philosophy and music; analyzed the nature and content of this phenomenon, also current trends of harmonization of civil procedural law in the European countries.

Key words: civil procedure, civil procedure, harmonization of civil procedural law.

